

*Полтавцева А. С.,
студентка,
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

«М'ЯКЕ ПРАВО» ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ РЕГУЛЯТОР МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Розвиток міжнародного правопорядку вказує на поступову видозміну форм і методів правового регулювання системи міжнародних відносин. Їх динаміка знаходить відображення в розгалуженій системі міжнародно-правових норм. Наразі триває дискусія щодо сутності такого феномена як «м'яке право», адже воно є своєрідною точкою для зіткнення протилежних ідей та поглядів науковців. Напрацювати єдиний підхід до розуміння цього поняття досить важко з огляду на те, що «м'яке право» є складним явищем комплексного характеру із невизначеним на сьогодні колом сутнісних ознак.

Дослідженням феномену «м'якого права» займалися такі науковці, як Р. Л. Андорно, Р. Р. Бекстер, О. В. Задорожний, В. В. Мицик, В. І. Муравйов, І. І. Лукашук, Х. Х. Хілленберг, М. Н. Шоу та ін. Саме різноманіття наукових позицій з приводу визначення сутності актів «м'якого права» та їх ознак викликає необхідність систематизації вже існуючих теоретичних положень, а також окреслення основних наслідків їх застосування, адже, як свідчить практика, вони чинять неабиякий вплив на регулювання міжнародних відносин.

Концепція м'якого права сформувалась в 70-х рр. ХХ ст. переважно в західноєвропейській правовій доктрині. М'яке право не входить до системи міжнародного права – це самостійне явище, яке, однак, тісно з ним пов'язане. З моменту своєї появи воно використовувалось як спосіб регулювання міжнародних відносин, що дозволяв уникнути міжнародно-правової відповідальності.

Умовно можна виділити декілька основних концепцій визначення м'якого права. Перший підхід розуміє під м'яким правом певний нормативний масив або ж норми договорів, які сформульовані неоднозначно щодо свого змісту і не породжують для держав конкретних прав та обов'язків, та норми, що містяться в резолюціях міжнародних організацій, які не мають юридично обов'язкової

сили. В якості прикладу доцільно навести положення Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р. З одного боку, держави-учасниці взяли на себе зобов'язання не передавати ядерну зброю, не захочувати та не допомагати державам, які не володіють ядерною зброєю, до її виробництва чи застосування. Водночас, формулювання ст. 4 даного Договору є свідченням «м'якості» викладу зобов'язань: «...кожний учасник даного договору зобов'язується в душі доброї волі вести переговори про ефективні заходи з припинення гонки ядерного озброєння в найближчому майбутньому і ядерному роззброєнню...». Дана позиція зустрічає заперечення. Так, А. М. Талалєв з цього приводу зазначає, що мета, яка формулюється в договорі, є спільною для сторін, тобто є результатом погодження між суб'єктами міжнародного договору, як наслідок – нечіткі формулювання тексту мають тлумачитися відповідно до мети самого договору, а тому слід відмовитись від застосування терміну м'яке право до декларативних положень міжнародних договорів.

Наступна концепція м'якого права є більш узагальненою і зводить до поняття м'якого права сукупність всіх норм необов'язкового характеру, таких як резолюції та рекомендації міжнародних організацій, декларації, «фінальні документи», що публікуються після завершення міжнародних конференцій тощо. Досить багато вчених наголошують на тому, що основною причиною посилення значення норм м'якого права в процесі регулювання відносин між державами лежить прагнення до створення норм, що не накладають на них суворі юридичні зобов'язання, але здійснюють регулюючий вплив на їх поведінку. В цьому аспекті слід відзначити, що дедалі більше прослідковується тенденція створення самими державами таких умов взаємодії, коли невиконання норм «м'якого права» тягне за собою несприятливі економічні, політичні наслідки, а тому, як наслідок, набувають поширення механізми моніторингу за виконанням цих норм. Так, створюються системи оглядових візитів до країн-учасниць актів м'якого права для вивчення ситуації на місцях, державами та міжнародними організаціями надаються звіти про стан виконання рекомендацій, функціонують спеціальні комітети й групи експертів, відповідальні за моніторинг про стан виконання норм. Поряд із цим активно використовуються різноманітні стимули, наприклад, залучення з боку світової спільноти фінансової допомоги на забезпечення виконання актів м'якого права, або ж здійснення певних поступок чи

пільг на міжнародному рівні. Так, ступінь виконання державами-учасницями Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму впливає на статус цих держав в ОЕСР, а від цього, в свою чергу, залежить інвестиційний клімат країни.

Розширення сфери застосування актів м'якого права зумовлює процес інституціоналізації, що відбувається під час міжнародних форумів. Поступово організаційна структура об'єднань на кшталт Міжнародного форуму «Азійсько-тихоокеанського економічного співробітництва» стає все більш схожою на структуру міжурядових організацій. Відзначається постійний характер їх діяльності, ускладнення структури органів, тенденції до розширення компетенції, взаємодія з іншими міжнародними організаціями від власного імені тощо. Подекуди створюються повноцінні міжурядові організації, в якості прикладу слід згадати трансформацію ЮНІДО з допоміжного органу ООН в міжнародну міжурядову організацію, аналогічним шляхом з «Шанхайської п'ятірки» була утворена Шанхайська організація співробітництва.

На сьогодні можна говорити про те, що м'яке право поступово проникає у сфери внутрішньодержавного регулювання. Авторитет норм м'якого права, їх здатність відображати сучасні особливості регулювання відносин певної сфери, а також широке розповсюдження в міжнародній правовій системі беруться до уваги в законодавстві, що дедалі частіше містить бланкетні положення, які відсилають до актів м'якого права. Прикладом такої практики є Федеральний закон Російської Федерації «Про використання атомної енергії» 1995 р., який зобов'язує враховувати при створенні національних правових норм рекомендації міжнародних організацій у сфері використання атомної енергії, в роботі яких бере участь Російська Федерація.

Неабияку роль відіграє м'яке право у вирішенні збройних конфліктів внутрішньодержавного характеру. Зокрема, йдеться про функціонування Системи Кімберлійського процесу. Утворена актом м'якого права, система сертифікації необроблених алмазів спирається на внутрішні заходи країн-учасниць з перешкоджання експорту та імпорту необроблених алмазів із зон конфліктів, сприяючи покращенню ситуації насамперед в країнах Африки.

Узагальнений підхід до визначення сутності м'якого права дозволяє говорити про нього як про сукупність юридично необов'язкових міжнародних норм, що створюються державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами, не суперечать загальним принципам міжнародного права й спрямовані на регулювання міжнародних відносин. Міжнародне право встановлює певні межі існування м'якого права, натомість останнє сприяє його розвитку, кодифікації та вдосконаленню, здійснюючи таким чином суттєвий вплив на міжнародне право в цілому.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в міжнародних відносинах м'яке право сприяє заповненню прогалин міжнародно-правового регулювання, застосовується в процесі тлумачення положень міжнародно-правових договорів та відіграє важливе значення для врегулювання конфліктів, адже являє собою універсальний засіб підтримки діалогу між державами з різними зовнішньополітичними, економічними та культурними традиціями.